

Геннадій Іванович Глобенко,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства

факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНСТИТУТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПИТАННЯ ГЕНЕЗИСУ ТА ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ

Неодмінним негативним явищем суспільного життя України як і інших країн світової спільноти є злочинність, боротьба з якою потребує досить виваженого підходу. На жаль, в повсякденній діяльності органів досудового розслідування через певний тиск з боку обвинувачених, підозрюваних, їх родичів, друзів, трапляються випадки, пов'язані з відмовою учасників кримінального провадження, здебільшого свідків та потерпілих повідомляти про відомі їм обставини вчинених або таких, що готуються кримінальних правопорушень. З огляду на вказане постає актуальне питання, що безпосередньо стосується забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Незважаючи на розроблені Радою Європи стандарти та рекомендації, зокрема, Рекомендація № R (85) 11 щодо становища потерпілого у рамках кримінального права і процесу (1985 р.), Рекомендація № R (87) 21 про надання допомоги жертвам і запобігання віктимізації (1987 р.), в яких поміж іншого йдеться про заходи, які доцільно вживати задля заохочення жертви до співпраці з правоохоронними органами, а також розроблення керівних принципів щодо перегляду національного законодавства в цій частині, на теренах нашої держави окреслений аспект як залишався, так і залишається поза пильної уваги законодавця.

Забезпечення безпеки учасників кримінального процесу правовими засобами представляє собою досить складну систему, ефективність якої залежить від багатьох факторів. Як відомо, першими кроками у цьому напрямі стало прийняття Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. N 3782-XII та Закону України «Про державний захист суддів та працівників правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. N 3781-XII. Після їх прийняття, лише через сім років, на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 13 січня 2000 р. N 1381-XIV до КПК України 1960 р. були внесені зміни та доповнення в частині застосування заходів безпеки. Загальні питання досліджуваного інституту мали місце у окремих нормах, а саме ст. ст. 52-1, 52-2, 52-3, 52-4, 52-5 КПК України 1960 р., положення яких визначали: а) перелік осіб, стосовно яких застосовуються заходи безпеки; б) права і обов'язки таких осіб; в) питання про нерозголошення відомостей щодо таких осіб; г) порядок скасування заходів безпеки; г) питання щодо оскарження рішень про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування. До того ж в окремих нормах КПК України 1960 р. передбачались деякі аспекти щодо застосування заходів безпеки, зокрема, за випадків пред'явлення для впізнання поза візуального контакту особи, яку впізнають з особою, що впізнає (ч. 4 ст. 174), ознайомлення з матеріали кримінальної справи, що стосувались осіб до яких застосовувались заходи безпеки (ч. 5 ст. 218), використання псевдоніму у додатках до обвинувального висновку (ч. 2 ст. 224), проведення закритого судового засідання (ч. 2 ст. 20) тощо. До того ж на забезпечення безпеки мали право окремі учасники кримінального провадження, наприклад, обвинувачений (ч. 2 ст. 43), підозрюваний (ч. 2 ст. 43-1), потерпілий (ч. 3 ст. 49), свідок (ч. 2 ст. 69-1) та ін. Отже приписи КПК України 1960 р. регламентували процесуальний порядок застосування лише деяких заходів безпеки, а основна інформація, що стосувалася їх переліку, порядку обрання викладалась у Законі України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

До речі, в положеннях КПК України 2012 р. про забезпечення безпеки учасників кримінального провадження згадується ще менше ніж у попередньому КПК України, а також немає жодної статті, яка б спеціально була присвячена цьому питанню. Здебільшого досліджувані питання стосуються лише права відповідних учасників кримінального провадження на забезпечення безпеки. Наприклад, передбачається, що потерпілий за наявності відповідних підстав має право на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та життя (п. 5 ст. 56 КПК України). Водночас п. 8 ст. 66 КПК України вирішує питання забезпечення безпеки свідка, який має право заявляти клопотання про це у випадках, передбачених законом. Подібна позиція законодавця закріплена щодо перекладача (п. 4 ст. 68 України), експерта (п. 7 ст. 69 України), спеціаліста (п. 6 ст. 71 КПК України), представника персоналу органу пробації (ч. 2 ст. 72-1 України). У контексті розгляду даного питання слід зазначити, що детальний аналіз КПК більшості країн пострадянського простору, наприклад, (ст. 123 КПК Азербайджанської Республіки, ч. 3 ст. 15 КПК Республіки Казахстан), вказує на те, що ініціаторами обрання заходів безпеки учасникам провадження є орган, що безпосередньо здійснює кримінальний процес, а не відповідний учасник кримінального провадження як це має місце у положеннях чинного КПК України.

Також в зазначеному нормативно-правовому акті передбачається процедура проведення окремих слідчих (розшукових) дій, в рамках яких відбувається застосування заходів безпеки, зокрема, допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ч. 1 ст. 225 КПК України), пред'явлення особи для впізнання (ч. 4 ст. 228 КПК України) тощо. Звісно, такого «обсягу» можливостей щодо забезпечення безпеки учасників кримінального процесу замало.

На сьогодні невирішеною залишається ціла низка актуальних питань, що безпосередньо стосуються приводів, підстав, правомірності, доцільності і співрозмірності застосування заходів безпеки. Особливої уваги потребує процедура розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час застосування заходів безпеки в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 306 КПК України. Вважаємо, що розгляд таких скарг має відбуватися у прискореному порядку, тобто негайно, а не так як передбачив законодавець – не пізніше сімдесяти двох годин з моменту надходження відповідної скарги.

Перш за все, окреслені вище аспекти обумовлюються недосконалістю базового закону, який містить лише 28 статей і в положення якого, за майже тридцятирічне його існування не було внесено жодної «революційної» зміни або доповнення. Наразі на розгляді Верховної Ради України знаходиться проект Закону України «Про забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя» від 12 липня 2021 р. № 5751, приписи якого також належним чином не вирішують досліджуване питання. Детальний аналіз його змісту вказує на те, що законодавець зосередив свою увагу не проблемним і раніше не вирішеним питанням пов'язаним з забезпечення безпеки, а запровадженню Національного агентства з питань забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. Так, 39 з 75 статей вищевказаного законопроекту присвячені безпосередньо таким чинникам, що стосуються структури і чисельності, конкурсного відбору, оплати праці, медичного та житлового забезпечення співробітників вказаної структури.

На підставі викладеного можна констатувати, що питання забезпечення безпеки учасників кримінального провадження не втрачають актуальності, а отже потребують системного дослідження і подальшого запровадження у практичну площину правозастосовних органів.